

AHMED BÂDÎ EFENDİ VE DİVANI ÜZERİNE

Özgür OKMAK*

ÖZ: Ahmed Bâdi Edirne’de doğmuş, iyi bir öğrenim görmüş, Arapça ve Farsça öğrenmiş, devrin ünlü hattatlarından icazet almış önemli bir şahsiyettir. Yirmi beş yaşında devlet hizmetine girmiş, maliyeci olarak kırk dört yıl Edirne, Bosna, Kastamonu, Trabzon, Konya, Bursa gibi değişik yerlerde görev yapmıştır. Bu resmi görevlerinin haricindeki vaktini ilme, araştırmaya ve edebiyata vakfetmiştir. Ahmed Bâdi Efendi, değişik alanlarda eserler ortaya koymuştur. Bu çalışmamızda H.12 Recep 1255 (m. 21 Eylül 1839)- h.1325 (m.1908) yılları arasında yaşamış, başarılı bir devlet memurluğu yapmış, aynı zamanda alim bir şahsiyet olan Edirneli Ahmed Bâdi ve onun divânını¹ edebiyat dünyasına tanıtmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Bâdi, divân, Edirne, tarih, aruz vezni.

ON AHMED BÂDÎ EFENDİ AND HIS DIVAN

ABSTRACT: Ahmed Bâdi is an important person who was born in Edirne, took a good education, learnt both Arabic and Persian languages, took master from the famous calligraphers of the period. When he was twenty five years old, he began to work for the State, worked in different places like Edirne, Bosnia, Kastamonu, Trabzon, Konya, Bursa as an expert in finance for forty four years. Ahmed Bâdi Efendi devoted his time which was remained from his official duties to science, researching and literature. He brought up works in different areas. In this study, we will try to introduce Ahmed Badi from Edirne who lived between Rajab 1255 (A. D. September 1839) and 1325 (A. D. 1908), worked as a successful officer and at the same time who was a wise person and his divan.

Keywords: Ahmed Bâdi, Divâns, Edirne, prosody written metrical, history.

Giriş

Edebiyat eserleri bir milletin yaşı, inançlarına, gelenek ve göreneklerine, kültür seviyesine, uluslararası ilişkilerine ve ekonomik tutan çok önemli malzemelerdir. Başlangıcından günümüze kadar Türk edebiyatı çok

* Ar. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

¹ Özgür Okmak, *Ahmed Bâdi Divanı (Metin-inceleme)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne Ocak 2008 -V +272s.

zengin bir malzemeye sahiptir. Asırlarca dünyaya hükmetmi Osmanlı Devleti bünyesinde filizlenip geli en Divan edebiyatının yeri ve önemi yadsınamayacak derecede büyüktür. Divan edebiyatı eserleri de atalarımızın siyasal ve sosyal ya antlarına ık tutan, duygu ve dü üncelerini terennüm eden kısacası geçmi ini hemen hemen her yönüyle aydınlatmada yardımcı olan önemli kaynaklardır.

Geçmi ini bilmeyen, özümsemeyen bir milletin gelece e umutla bakması imkânsızdır. Bu nedenle gelecek nesillerin bu edebiyattan mahrum yeti meleri dü ünülemez. Her eyiyle bizim olan Divan iirimizi tanımak, kültürümüzü özümsemek en önemli görevlerimizden birisidir.

Altı asırlık Divan iirimizin temelini airlerin ortaya koydukları divanlar olu turur. Bunlardan bir tanesi de Divan edebiyatının son ürünlerinin verildi i 19. yüzyılda ya amı Ahmed Badi Efendi'nin kendi el yazısıyla müsvedde olarak yazdı ı divanıdır.²

1. Hayatı

Ahmed Badi Efendi, 12 Recep 1255'te (21 Eylül 1839) Edirne'nin Kiri hane semtinde eski adı Konduk Osman, yeni adı Talat Pa a Mahallesi olan mahallede do mu tur. brailli Kaltakkıran Mehmed A a'nın o lu olan Ahmed Badi'nin dedesi h.1215'te (1801) vefat eden Osman Çelebi'dir. Ahmed Badi'nin babası Mehmed A a, günümüzde Romanya sınırları içinde bulunan brail'in h.1224'de (1810) Ruslar tarafından i gal edilmesi neticesinde önce Rusçuk'a, daha sonra da Edirne'ye göç etmi tir. Mehmet A a Edirne'de Hacı Ahmed Pa a'nın hizmetine girerek "be lü a aları"ndan olmu tur. Aile, önceleri *Müstecabo lu* lakabı ile anılırken babası Mehmed A a'nın Romanya'da bozguncu faaliyetlerde bulunan Etniki Eterya komitacılarıyla giri ti i mücadelelerdeki fedakârlı ı ve bir cirit oyunundaki galibiyeti sonucu Kaltakkıran lakabıyla anılmaya ba lanmı tir.³

Ahmed Badi ilkö renimini, Kiri hane'deki eski adıyla Ta Mektep, imdiki adıyla Kadri Pa a lkokulu'nda tamamlamı tir. Sıbyan mektebinden sonra ö renim hayatına devam edemeyip Selimiye Camii hocalarından Molla Fenari'ye kadar Arapça, Dîvan-ı Hâfız'a kadar Farsça ve Mültekâ'ya kadar Fıkıh okuyup bunun yanında matematikten de özel dersler almı tir.⁴

² Ö. Okmak, *age.*, s.2.

³ Süreyya Beyzadeo lu, Müberra Gürgendereli, Fatih Günay (haz.), *Edirneli Ahmed Badi Efendi Arma an*, Harvard Üniversitesi Yakındo u Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2004, s. XVII.

⁴ Niyazi Adıgüzel, Ra it Gündo du (haz.), *Ahmed Badi Efendi Riyaz-ı Belde-i Edirne 20.Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si 1/1.cilt*, Edirne 2014,s.26.

Hat sanatındaki yetene i gözlerden kaçmayan Ahmed Badi devrin ünlü hattatlarından hat icazeti de almı tır.⁵

Ahmed Badi Efendi, 1279-1280'de (1862-1863) seyyar arazi kâtibî olarak memurluk hayatına adım atar.1285 (1868) yılına kadar Filibe, Edirne, Tekirda , Vize ve Lüleburgaz'da çalı ır.1285'te (1868) Edirne'ye üçüncü sınıf emlak kâtibî olarak atanır. Bir yıl sonra da terfi ederek ba kâtip olur. Çok ba arılı bir memurluk hayatı geçiren Ahmed Bâdî 1288'de (1871) yine terfi ederek Edirne emlak mümeyyizli ine getirilir. Ardından 1289-1290'da (1872-1873) aynı görevle Yanya'da bulunur. Yanya'dayken rahatsızlanır ve istifa ederek 1290'da (1873) Edirne'ye döner ve iki yıl herhangi bir görev almaz.1292'de (1875) tekrar emlak mümeyyizi olarak devlet hizmetine dönen Ahmed Badi 1292-1296'da (1875-1879) Bosna'da, 1296-1300'de (1879-1883) de Kastamonu'da bulunur. 1300 (1883) yılında Trabzon'a vergi müdürü olarak atanır ve göstermi oldu u ba arılardan dolayı aynı yıl 2. dereceden Osmanlı ni anıyla taltif edilir. Ahmed Badi yine vergi müdürü olarak 1301'de Diyarbakır'a ve daha sonra da Edirne'ye tayin edilir. Edirne'de 1314 (1897) yılına kadar görevini ifa eden Ahmed Badi o lu Faik Efendi'nin me rutiyetçiler arasında bulundu u üphesiyle sorgulanıp Konya'ya sürülmesi üzerine o lunu yalnız bırakmamak için becayı le Konya vergi müdürlü üne, oradan da yine becayı le Bursa vergi müdürlü üne atanır. Ahmed Badi burada da ba arılı hizmetleri sonucunda bu sefer de 3. dereceden Osmanlı ni anı ile taltif edilir.⁶ Ahmed Badi Efendi son görev yeri olan Bursa'da 1314 (1907) yılında kendi iste iyle emekliye ayrılır.

Ahmed Badi Efendi, emekli olduktan bir süre sonra rahatsızlanır ve tedavi için stanbul'a getirilir. Daha sonra da 1325'te (1908) stanbul'da ölür. Ahmed Badi'den bahseden mevcut kaynaklarda onun do um ve ölüm tarihleriyle ilgili tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Bursalı Mehmet Tahir⁷, do um tarihini belirtmeyerek ölümünü; 1327 (1910) olarak göstermi , Rıfat Osman⁸, do umunu; 1255 (1839) olarak gösterirken ölüm tarihini belirtme mi tir. Osman Nuri Peremeci⁹, do umunu; 1255 (1839), ölümünü; 1324 (1907) olarak göstermi tir. Ratıp Kazancıgil¹⁰, do umunu; 1255 (1839),

⁵ Hattatlık icazeti alı ıyla ilgili bk. N.Adıgüzel, R.Gündo du (haz.), *age.*, 2.cilt:Hattatlar kısmı, s.400.

⁶ S. Beyzadeo lu, vd. *age.*, s. XVIII.

⁷ smail Özen (haz), *Bursalı Mehmet Tahir-Osmanlı Müellifleri*, stanbul 1975,c.III, s.35.

⁸ Rıfat Osman, *Edirne Rehnüması, Edirne 1337 (1920)*, s.98.

⁹ Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, stanbul 1939, s. 169.

¹⁰ a.Ratıp Kazancıgil, "Ahmed Badi Efendi ve Riyaz-ı Belde-i Edirne Fihristi, Ahmed Badi Efendi'nin Biyografisi", *Edirne l Halk Kütüphanesi Bülteni, Edirne 1986*, s.71-119.

b.Ratıp Kazancıgil, *Edirne ehir Tarihi Kronolojisi*, Edirne 1995, s. 133

ölümünü bir çalı masında 1321 (1905), bir ba ka eserinde 1326 (1910) olarak göstermi tir. Babinger¹¹, do umunu vermezken; ölümünü 1326 (1908) olarak gösterir. Erkut Güngör¹², do umunu 1839, ölümünü 1910 olarak kaydetmi tir. Son olarak da Rıdvan Canım¹³, sadece ölümünü 1326 (1910) olarak vermi tir.¹⁴ Bu konuda Prof. Dr. Süreyya Beyzadeo lu'nun yapımı oldu u çalı ma neticesinde de Ahmed Badi'nin do um tarihinin - bizzat Ahmed Badi'nin kendisinin *Riyaz-ı Belde-i Edirne* adlı eserinde ay, gün ve yıl olarak belirtti i gibi (1255 yılının Recep ayının 12. gecesinde)- 21 Eylül 1839 oldu u, yine Beyzadeo lu'nun Edirne Nüfus Müdürlü ü'nde yaptı ı incelemeler neticesinde, ölüm tarihinin de 1325 (1908) oldu u kesinle mi tir.

Ahmed Badi'nin mezarı konusunda iki farklı iddia vardır: Bir kısım ara tırmacılar onun kabrinin Eyüp'te Merdivenli Kabristan'da oldu unu söylerken; Rıfat Osman: "Edirnekapı dı nda brahim Çelebi Hazretleri yakınında defnedilmi tir" der.¹⁵

Nüfus kayıtlarına göre Ahmed Badi'nin Edirne milletvekili i yapımı ve 1948 yılında vefat etmi Mehmet Faik Kaltakkıran adında bir o lu bulunmaktadır. Mehmet Faik'in de 1944'te vefat etmi Mehmet Ferit adında bir o lu ve onun da 1932 do umlu Ahmed Bilge adında bir o lu bulunmaktadır.

2. Eserleri

Yukarıda Ahmed Badi'nin devlet memuru oldu una ve tam kırk dört yıl süren memurluk hayatının disiplinli ve ba arılı bir ekilde geçti ine de inmi tik. Ahmed Badi, bu yo un ve ba arılı memurluk hayatından arta kalan vakitlerde kendini ilme, ara tırmaya, tarihe ve edebiyata adanı , bu alanlarda önemli eserler ortaya koymu tur.

Ahmed Badi'nin -ara tırmacı ve tarihçi yönünü ortaya koyan- Edirne tarihini anlattı ı üç ciltlik *Riyaz-ı Belde-i Edirne* , -yine ara tırmacı yönünü ortaya koyan- 5675 mensur ve 5106 manzum atasözü ve deyim içeren *Arma an*, -ilme ve matemati e verdi i önemi ortaya koyan- *Tavzihü'l-Ebvâb Alâ Teshili'l-Hisâb*, mevcut kaynaklarda belirtilen fakat u ana kadar ele geçmeyen, Farsçadan Türkçeye, Türkçeden Farsçaya masterları anlatan

¹¹ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çeviren: Co kun Üçok, Ankara 1992, s. 422.

¹² *slam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. II, s. 47-48.

¹³ Rıdvan Canım, *Edirne airleri*, Ankara 1995, s. 456.

¹⁴ S. Beyzadeo lu, vd., *age.*, s. XVIII.

¹⁵ S. Beyzadeo lu, vd., *age.*, s. XIX.

Mesâdir-i Lisân-ı Farsi ve - aîrlîk yönünü ortaya koyan, aynı zamanda çalı ma konumuz olan- *Divan*'ı mevcuttur.

2.1.Riyâz-ı Belde-i Edirne

Ahmed Bâdî'nin ara tırmacı ve tarihçi yönünü ortaya koyan bu eserin tespit edilebilmi iki nüshası mevcuttur. Bu nüshalardan ilki müsvedde olarak 3 cilt halinde Edirne 1 Halk Kütüphanesi T.Y. 2315 numarada kayıtlıdır. kincisi ve temize çekilmi nüshası ise yine 3 cilt halinde stanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi T.Y. 10391 numarada kayıtlıdır. Yazı çe idi rik'a olan eserin ölçüleri 340x222,228x150 mm ve 31 satırdır. Ahmed Bâdî, ilk iki cildi 600, üçüncü cildi ise 278 sayfa olan eserin ilk cildinin 477-526, ikinci cildinin de 341-408 sayfaları arasını Çırpanlı Necip Efendi'ye yazdırarak kar ıla tırmasını yapmı tır. Ahmed Bâdî toplamda 1478 sayfa tutan eserini 17.yy tarihçilerinden Edirneli Abdurrahman Hibri Efendi'nin 1351-1633 tarihleri arasındaki Edirne'yi anlatan *Enisü'l-Müsâmirin* adlı tarih eserini yer yer tashih ederek ve yer yer de tamamlayarak; 1633-1900 yılları arasındaki 267 yıllık tarihi de ilave ederek tamamlamı tır.¹⁶

2.2.Arma an

Toplamda 5675 mensur, 5106 manzum atasözü ve deyimi ihtiva eden bu eser, sahasındaki eserlerin en hacimlisi olması bakımından büyük öneme sahiptir. Ölçüleri 280x175,220x125mm olan, 297 sayfa ve 27 satırdan olu an eser, Edirne 1 Halk Kütüphanesi'nde T.Y. 2304 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha, sırtı me in, üzeri bez kaplı, adi ciltli olmakla birlikte müellif hattıyla kaleme alınmı ve müsvedde olarak bırakılmı tır. Yazı çe idi rik'adır. Bunun yanında bir de müellifi tarafından mı yoksa bir müstensih tarafından mı kaleme alındı ı belli olmayan bir nüsha da Cem Dilçin'in özel kütüphanesinde yer almaktadır. Bu nüsha 2 cilt, 621 sayfa olarak düzenlenmi tır. Eserin sayfa ve yazı boyutları 33x21,24x17cm'dir. Eserde orijinal metinde yer alan 2 beyit bu nüshaya alınmamı tır. Buna kar ılık orijinal nüshada bulunmayan 13 atasözü ve 2 beyit bu nüshada yer almaktadır. Bunun yanında eserin ikinci cildinde indeks gibi bir bölüme de yer verilmi tır.¹⁷

2.3.Tavzîhü'l-Ebvâb 'Alâ Teshîli'l-Hisâb

Yazı çe idi rik'a ve ölçüleri de 260x170,200x145mm olan,186 yaprak ve 22 satırdan müte ekkil bu eser Edirne 1 Halk Kütüphanesi T.Y. 2309 numarada kayıtlıdır. Eser bir matematik kitabıdır. Ahmed Bâdî eserde ra-

¹⁶ Ö. Okmak, *age.*, s.9.

¹⁷ Ö. Okmak, *age.*,s.10.

kamlardan ba layarak dört i lemi anlatmı ; problemler yazarak çözümlerini yapmı tır.¹⁸

2. 4. Divan¹⁹

Mevcut kaynaklarda Ahmed Bâdî'nin be inci eseri olarak bahsedilen; fakat henüz ele geçirilememi Farsçadan Türkçeye, Türkçeden Farsçaya masterları anlatan *Mesâdir-i Lisân-ı Far sî* adlı bir eser daha bulunmaktadır.

3.Edebî ahsiyeti ve Divanının Özellikleri:

3.1.Edebî ahsiyeti

Ahmed Bâdî'nin edebi ahsiyetine geçmeden evvel ya amı oldu u devrin edebi yapısına göz atmakta fayda görmekteyiz: Toplumda çe itli alanlarda yapılmaya çalı ılan yenilik hareketlerine paralel olarak 19. yüzyılda edebiyatta da edebi türler ve içerik açısından yeni bir edebi anlayı ın ortaya çıkmaya ba ladı ı görülmektedir. Ancak yeni ortaya çıkan edebiyat eskisinden tamamen kopmamı özellikle iirde eski ile yeni arasında önemli bir fark olmamı tır. Dil, vezin ve nazım ölçüleri büyük ölçüde aynıdır. Ayrıca yeni edebiyatın önde gelen isimleri eskiyi ö renerek yeti mi olduklarından eski tarzda yazmayı sürdürmüşlerdir. Bununla birlikte, devlet idaresinden toplum hayatına kadar her alanda görülen eski yeni ikili i edebiyatta da ortaya çıkmı ; ancak edebiyat alanındaki de i iklikler yava olmu tur.

19. yüzyılda Divan iiri, yeni edebiyat kar ısında gücünü kaybetmi hatta kendi gelene i içinde bile de erini koruyamaz duruma dü mü tür. Yüzyılın airlerinin ço u, 18. yüzyılda Nedim'le ba layan mahallile me akımını sürdürme e ilimindedir. Bu tarzda yazan airlerin en önemli özellikleri, halk söyleyi lerini iire sokmada a ırılı a kaçmaları, iirlerinin duygu derinli i ve hayal zenginli inden yoksun olması ve vezne uydurulmu kafiyeli sözler izlenimi vermeleridir.

Eski edebiyatımızın kurulu döneminde oldu u gibi çökü döneminde de dini-tasavvufi iire ilgi artmı tır. Bu dönem airleri arasında herhangi bir tarikata mensup olmayan air hemen hemen yok gibidir. Dolayısıyla her airin divanında tasavvufi iire rastlanabilir. Öte yandan tasavvufufla ilgisi olmayan airler de tasavvufun alı ılagelmi telmih ve mecazlarından bolca yararlanmı lardır.

¹⁸ Ö. Okmak, *age.*, s.10.

¹⁹ Divan ile ilgili ayrıntılı bilgiler az ileride verilecektir.

Batı edebiyatını örnek alarak yeni bir edebiyat anlayışı getirme arayışlarının yanı sıra, eski usta şairlerin özellikle 17. yüzyılın büyük ustalarını örnek alarak şiire yeniden can verme çabaları bu yüzyılın Divan şiiri açısından en başarılı hareketidir. Bu amaçla 1861 yılında kurularak çalılışmalarını bir yıl aksatmadan sürdüren ve adına “*Encümen-i uara*” denilen şairler topluluğu içinde, Leskofçalı Gâlip Bey, Hersekli Arif Hikmet, Osman İsmail Efendi, Koniçeli Kazım Paşa, Manastırlı Hoca Naili Efendi, Hâlet Bey, Recâizâde Celâl Bey, Yeni ehirlî Avni Bey, Üsküdarlı Hakkı vardır. Daha sonraları “*Encümen-i uara*” toplantılarına Namık Kemal ve Ziya Paşa da katılmışlardır. Bu toplantılara katılan şairler kendi aralarında şiirler okuyarak şiirle ilgili eleştirileri ve tartışmalar yaparlardı. 19. Yüzyıl Divan şiirinin bazı önemli temsilcileri “*Encümen-i uara*”da yer alan şairler arasından yetmişidir. “*Encümen-i uara*” şairleri klasik dil ve eski şiir anlayışını devam ettirmeye çalışmışlardır.²⁰

19. yüzyılın ve hatta Divan Edebiyatımızın son temsilcilerinden olan Ahmed Bâdî, *Riyâz-ı Belde-i Edirne* adlı eserinin şairler kısmında alçakgönüllülük göstererek-yazdığı şiirlerinin bu esere konulmaya pek layık olmadığını söyler. Şiirlerini sadece duaya vesile olması dileyişle bu kısma aldığını, herkesin bir iyiliği bulunduğunu ve kendisinin de şair olduğunu içinden başka bir eser bırakamayacağını söyleyerek şair Nâbî'nin şu beytine yer verir:²¹

Kiminin câmii var kimi yapar pül, Nâbî

Şuarânın nolur âsârı sühandan gayrı

Divanında Bâdî ve Râcih olmak üzere çift mahlas kullanan Ahmed Bâdî; divanında her harften şiir söylediğini, şiirin öhretini divanının ortaya koyacağını, sözlerinin tatlı olduğunu ve şiir memleketinin sultanı olduğunu söylemektedir:

Ay kaşun vasfın kıldukça Râcih eyledi

Tâ elifden yâya dek tertîb-i dîvân işte gör²²

Râcihâ turma hemân vasf-ı ruh-ı cânân it

Şâirün nâmını cemiyet-i dîvân buyurur²³

²⁰ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi-Metinler*, 6. Baskı, Ankara 2000, s. 231-232.

²¹ Bkz. N. Adıgüzel, vd., *age.*, (metin kısmı) s. 442.

²² Ö. Okmak, *age.*, s. 153,45/6.

Leb-i la' l-i şekerbârun emelden Râcihâ yârün
Halâvetlik o demden kaldı tâ şîrîn zebânumda²⁴

Kal' a-i nazma metânet virse tan mı rabtiyâ
Kişver-i eş' âra elbet Bâdiyâ sultândur²⁵

Ahmed Bâdî Efendi iirlerinde, özellikle gazellerinde dini ve tasavvufi unsurlara çokça yer vermemi tir. O, iirlerini Divan edebiyatının genel kaideleri ve o zamana kadar i lene gelmi mazmunlar aracılı ıyla rindane bir edayla söylemi tir:

Rind isek ger tövbe-i nuş-ı şerâb olmaz sana
Laht-ı dilden özge ey kemter kebâb olmaz sana²⁶

Geldi bahâr oldı müzeyyen çü bâğ u râğ
Sâki piyâle al eline gel ayâg ayâg²⁷

Yel gibi meygdeden çaldı ayâgum zâhid
O zamândan beri Râcih şu dizimde bir sızı var²⁸

Bâdî'nin iirlerinde dikkati çeken bir di er husus da tabiat unsurlarının manzumelerinde sıkça yer almasıdır. Bu da Bâdî'nin tasavvuf-tan ve dolayısıyla iç dünyadan uzak iirlerinin, tabiat unsurları vasıtasıyla dı dünyaya yöneldi ini bize göstermektedir. Neticede onun iirlerinde ikinci, üçüncü anlamlar, derin manalar aranmamalıdır. Onun iirinde, görünen - yüzeysel- anlam ön plandadır. Bâdî, dı dünyayı ve buna ait tabiatı verirken son derece co kulu ve ne elidir:

Kangı bülbüldür pesend itmez nihâl-i kaddine
Kangı gül haddün görüp çâk-i giribân eylemez²⁹

²³ Ö. Okmak, *age.*, s. 154,47/5.

²⁴ Ö. Okmak, *age.*, s. 204,140/7.

²⁵ Ö. Okmak, *age.*, s. 149,38/7.

²⁶ Ö. Okmak, *age.*, s. 131,8/1.

²⁷ Ö. Okmak, *age.*, s. 173,80/1.

²⁸ Ö. Okmak, *age.*, s. 152,44/6.

²⁹ Ö. Okmak, *age.*, s. 165,68/4.

Gamun zevke bozanlar cünbüş ü âheng bilmezler
Bu kânûnun usûlince rebâb u çeng bilmezler³⁰

Lâle gibi tag delüsi koydılar adum benüm
Kûh-ı mihnet olalı mesken bana mânend-i Kays³¹

Giydi bi'l-cümle yeni hil' atini her eşcâr
Geldi irişdi sabâ ile yine bû-yı bahâr³²

‘Andelîb-i bî-nevâyum gülşen-i ‘adlinde lîk
Nev-bahâr ruhlarun verd-i tarâvetdür bana³³

Ahmed Bâdî Efendi'nin iirlerinin bir ba ka özelli i de; sevgili ve onun güzellik unsurlarının çokça kullanılmasıdır:

Açıldıkça dehân-ı nâzikün ey gül bahâr-âsâ
Gönül murgı tolanır şâh-ı zülfinde hezâr-âsâ³⁴

Verd-i hoş-bû-yı letâfetdür ruh-ı renginün âh
Ey gül açıl kim gönül zenbûrı alsun ballar³⁵

Dolaşdum sûretâ büt-hâne-i dehri hayâl itdüm
Bulunmadı sana mânend ey büt bir perî-peyker³⁶

Hâl-i ruhını gördüm o mâhun benek benek
San cünd-i Hind Ka' beye gelmiş sürek sürek³⁷

³⁰ Ö. Okmak, *age.*, s. 165,67/1.

³¹ Ö. Okmak, *age.*, s. 167,70/4.

³² Ö. Okmak, *age.*, s. 146,33/1.

³³ Ö. Okmak, *age.*, s. 127,1/3.

³⁴ Ö. Okmak, *age.*, s. 130,5/1.

³⁵ Ö. Okmak, *age.*, s. 152,43/2.

³⁶ Ö. Okmak, *age.*, s. 153,46/3.

³⁷ Ö. Okmak, *age.*, s. 177,88/1.

Hatt geldi 'ıyān oldu şehā hātem-i hüsnün
Fehm itdi gönül dehre Süleymān olacagun³⁸

Ahmed Bādī Efendi'nin en önemli özelliklerinden birisi de, onun tarihçili idir. Divanı'nda, birço u e -dost ve yakın akrabalarının yanında devrin ileri gelenlerinin ölümleri; cami, köprü, çe me gibi yapıların in ası veya tamiri; ya adı ı dönemde önemli sayılabilecek geli meler üzerine söylenmi çok sayıda tarih manzumesi mevcuttur. A a ıya aldı ımız, h.1323 senesine tekabül eden, Bursa'daki Gazi Sultan Orhan Cami-i erifi'nin tamiri için söylenmi tarih manzumesi bunlara bir örnektir:

Pādişāh-ı pādişāh ecdād-ı ebü'l-hayr-ı zamān
Hazret-i Abdülhamīd Hān ibn-i Hān Abdülhamīd

Mülkünün i' mārına ol rütbe sa'y itmekde kim
Yek nazarda lā-yu'add āsār-ı hayr olur bedīd

İşte ez-cümle harāba meyl iden bu cāmi'a
Eyleyüp ta' mīrini fermān bā-tarz-ı cedīd

Rūh-ı pāk-i hazret-i Orhān Hānı kıldı şād
Ol vekīl-i fahr-i 'ālem sā'ye Rabbü Vāhid

Vālī-i 'ālī Reşīd Pāşā-yı esdak-bendesı
Eyledi fermānını icrā için sa'y-ı mezīd

Olmasun mı zīnet-i eفزāy kılup mü'minīn
Cennet-i a' lāya mānend oldu bu cāy-ı sa'īd

Geldi bā-ilhām-ı Hakk tārīhi ey Bādī dile
Eyledi bu ma'bedi i' mār Han Abdülhamīd³⁹

³⁸ Ö. Okmak, *age.*, s. 177,87/7.

³⁹ Ö. Okmak, *age.*, s. 31-32.

Bâdî Divanı'na dil açısından yaklaşımlarımızda bu özellikleri görmekteyiz: Divan'ın bütünü göz önüne aldığımızda Bâdî'nin kaside ve tarihlerine nazaran gazellerinde dil, daha sade ve daha anlaşılır. Bunun da yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Bâdî'nin gazellerinin büyük çoğunluğunda iç dünyadan ziyade, dış dünyaya yönelmesi, mana derinliğinden ziyade görünen manayla yetinmesinin etkili olduğunu düşünmekteyiz. Bir gazelinden aldığımız “matla” ve “makta” beyitleri Ahmed Bâdî Efendi'nin gazellerindeki sade dile örnektir:

Mirât-ı ruhında nazar itdüm kederün yok
Cânım gibi sevdüm seni cânâ haberün yok

Necmün bu gice bahtına kes düşdü felekten
Gün görmedüğün söyleme Râcih kaderün yok⁴⁰

3.2.Divanımın Teknik ve Muhteva Özellikleri

Edirne 1 Halk Kütüphanesi'nde T.Y. 2302 numarada kayıtlı bulunan Divan 260x180-170x110mm ölçülere sahip, 65 yaprak ve 21 satırdan müteekkildir. Yazı çeşidi Rika olan eser, bizzat Ahmed Bâdî tarafından kaleme alınmış ve müsvedde olarak bırakılmıştır. Divan'da gazellerindeki şiirler bir sıra gözetilmeden yazılmıştır. Eserin başında ve sonunda toplam 15 sayfası bulunmaktadır.

3.2.1. Teknik Özellikleri

3. 2. 1. a. Nazım Teknikleri

Divan'da 113 tarih, 169 gazel, biri tamamlanmamış 10 kaside, 48 tahmis, 2 müsvedde, 6 arka, 3 tesdis, 1 lugaz, 18 müfred, 34 kıta, 9 muamma, 21 matla, 3 muhammes, 2 muamer bulunmaktadır.

3. 2. 1. b. Vezin

“Ahmed Bâdî Divanı”nda tam olarak on beş farklı vezin kullanılmıştır. Bunlar içerisinde “Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün” kalıbı tam 124 kez kullanılarak en çok kullanılan kalıp olma özelliğini göstermektedir.⁴¹

⁴⁰ Ö. Okmak, *age.*, s. 174,83/1-5.

⁴¹ “Ahmed Bâdî Divanı”nda hangi vezinlerin hangi şiirlerde kullanıldıklarını ayrıntısıyla görmek için bkz. Ö. Okmak, *age.*,s.11-13.

3. 2. II. Muhteva Özellikleri

3. 2. II. a. Zamaneden ikâyet

Az da olsa “Ahmed Bâdî Divanı”nda, zaman zaman birtakım “sosyal ele tiriler” ve “zamandan”, “zamaneden” ikâyetler görülür. Buna iki örnek verecek olursak: İkinci Ahmed Bâdî, Aya lı-zâde Esad Muhlis Pa a'nın Konya'ya dair söyledi i beytini tesdîsinde; Konya'nın havasından ve co rafi artlarından öyle yakınmaktadır:

Felek düşürdi bizi bir diyâra ki encâm
Zehirler âdemi âbı hevâ ider sersâm
Dem-i bahârı sanursun hazân-ı pür-âlâm
Sürerler makâm-ı anâdilde zâglar ahkâm
Bilür ki Konyada olmaz güşâde gonce-i kâm
Ne seyr-i gülşen ider dil ne meyl-i bâg-ı Merâm

Şitâda dizde çamur yaz gelince leyl ü nehâr
Reyhâhı saçmadadır gözlere türâb u gubâr
Fezâda zerrece yok hazravâtdan âsâr
Terennumât-ı belâbil yerine savt-ı humâr
Bilür ki Konya'da olmaz güşâde gonce-i kâm
Ne seyr-i gülşen ider dil ne meyl-i bâg-ı merâm⁴²

Bâdî bir ba ka beytinde de Konya esnafının insafsızlı ına öyle temas eder:

Hiç yaratmış mı Hafıyyü'l-eltâf
Konya esnâfı gibi bi-insâf⁴³

⁴² Ö. Okmak, *age.*,s.69.

⁴³ Ö. Okmak, *age.*,s.236.

3. 2. II. b. Atasözleri ve Deyimler

Atasözleri ve deyimler iir dilinde kullanıldıklarında hem anlamı kuvvetlendirirler, hem ifadeye çekicilik katarlar, hem de o airin samimiyetini ortaya koyarlar. Bunun yanında mısralarda yer alan atasözleri ve deyimler bize o airin halktan kopuk olmadığını bilakis halkla iç içe olduğunu, gündelik ve sosyal hayatı iirlerine yansıttığını gösterir.

“Ahmed Bâdî Divanı” üzerinde yapmış oldu umuz çalı ma neticesinde tam yüz adet atasözü ve deyim tespit ettik.⁴⁴ Bunlardan bazılarını örnek olarak aşağıda belirtmek istiyoruz:

Ak akçe kara gün içindir:

Didüm ey pîr-i mugan sun bana akdan karadan
Didi ak akçe kara günler için kırmızı var⁴⁵

Alın açık yüzü ak olmak:

Başun alup ‘âlem-i eflâkı gezdükçe çü mihr
Alnun açık yüzün ağ olsun derüm meşreb bu yâ⁴⁶

Göz kulak olmak:

Sana her seyr-i çemen kıldukça ey serv-i revân
Nergis ü gül göz kulag olsun derüm meşreb bu yâ⁴⁷

Meydan okumak:

Meydân okudı ceş-i şükûfâta çemende
Dikdi ‘âlemün sahn-ı gülistâna karanfil⁴⁸

Tir tir titremek:

Kaşunı görmek için mahv-ı vücūd itdi kamer
Yüzünü gökde güneş görelî tir tir titrer⁴⁹

⁴⁴ Atasözleri ve deyimlerin tamamını görmek için bk. Ö. Okmak, *age.*, s.21-23.

⁴⁵ Ö. Okmak, *age.*, s.152,44/3.

⁴⁶ Ö. Okmak, *age.*, s.129,3/4.

⁴⁷ Ö. Okmak, *age.*, s. 129,3/3.

⁴⁸ Ö. Okmak, *age.*, s. 181,96/4.

⁴⁹ Ö. Okmak, *age.*, s. 156,51/1.

Ekmedi in yerde bitmek:

Sebze-i hattüne yüz virme eger 'âkil isen
Tohmı gâ'ib olası ekmediğin yerde biter⁵⁰

3.2.II. c. ahus simleri

Yaptı ımız çalı ma neticesinde Divan'da adı geçen ve birço u Ahmed Bâdî Efendi'nin yakın çevresindeki; e -dost, edebî çevre ve devlet adamlarından olu an hayli kalabalık bir isim listesini tespit ettik.⁵¹

3.2.II. d. Yer simleri

Divan'da yer alan ve Ahmed Bâdî'nin de birço unda çe itli vesilelerle bulundu u; Aksaray, Bosna, Bursa, Edirne, Felibe, Hasköy, Hicaz, Kastamonu, Konya, Sofya, Tırnova, Yozgat gibi 34 adet farklı yer ismi bulundu u görülmü tür.⁵²

Sonuç

Çalı mamızın esasını te kil eden "Ahmed Bâdî Divanı", hacim itibarıyla büyük denilebilecek divanlar arasında sayılabilir. Bâdî mürettep divanlara uygun olarak her harften gazel yazmı ; ancak divan tertibinde bir sıra gözetmemi tir. Bu da zannımızca müsvedde olarak bıraktı ı divanını temize çekmeye zaman bulamadı ndan olsa gerektir.

Genel itibarıyla divandaki gazellerin yanında tarihlerin çoklu u da dikkat çekmektedir. Bu tarihlerin birço u Ahmed Bâdî'nin yakın dostlarının ölümü üzerine yazılmı tır. Bâdî ayrıca cami, çe me, köprü gibi binaların in asına ve tamirine de tarih dü ürmü tür.

Ahmed Bâdî, divanında Râcih ve Bâdî olmak üzere iki ayrı mahlas kullanmı tır. Bâdî iirlerini rindane bir edayla söylemi , tasavvufi unsurlara iirlerinde çok az yer vermi tir.

Ahmed BÂdî gazellerinde kaside ve tarihlerine göre daha sade bir dil kullanmı tır. Ayrıca divandaki atasözü ve deyimlerin fazlalı ı BÂdî'nin halktan ve sosyal ya antıdan kopuk olmadı ına i aret etmektedir.

⁵⁰ Ö. Okmak. *age.*, s. 156,51/4.

⁵¹ Divan'da yer alan isim listesi için bk. Ö. Okmak. *age.*, s.14-18.

⁵² Divan'da yer alan yer isimlerini ayrıntılı olarak görmek için bk. Ö. Okmak, *age.*, s.19.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Niyazi, Gündoğdu, Raif (Hızl.), *Ahmed Bâdî Efendi Riyâz-ı Belde-i Edirne 20.Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2014.
- Beyzadeoğlu, Süreyya, Gürgendereli, Müberra, Günay, Fatih (Hızl.), *Edirneli Ahmed Bâdî Efendi Armağanı*, Harvard Üniversitesi Yayınları, Harvard Üniversitesi Yakındoğru Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü 2004.
- Canım, Rıdvan, *Edirne airleri*, Akça Yayınları, Ankara 1995.
- Kazancıgil, Ratıp, *Edirne ehri Tarihi Kronolojisi*, Edirne 1995.
- Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 6. Baskı, Akça Yayınları, Ankara 2000.
- Okmak, Özgür (Hızl.), *Ahmed Bâdî Divanı (Metin-inceleme)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne Ocak 2008.
- Osman, Rıfat, *Edirne Rehnümâsı*, Edirne 1920.
- Özen, İsmail(Haz.), Bursalı Mehmet Tahir-*Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1975.
- Özkırımlı, A., *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1987.
- Peremeci, Osman Nuri, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1940.
- Üçok, Coşkun (Çev.), Franz Babinger-*Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Ankara 1992.